

TUDOREL BUTOI-SEVERIN

IOANA TEODORA BUTOI

**DETECȚIA
COMPORTAMENTELOR
DUPLICITARE (Simulate)**

CUPRINS

Capitolul 1

INTEROGATORIUL JUDICIAR - ÎNTRE MANIPULARE ȘI COERCIȚIE	7
1.1. Interogatoriul: cercetări recente și concluzii, din „International Review of psychiatry, March, 1994?”	7
1.2. Tehnici invazive, manipulare – coerciție, din Baltimore Iun, „Manualul de contraspionaj și anchetă al KUBURAK - CIA” (sugerarea mărturisirii)	20

Capitolul 2

INTEROGATORIUL PSIHANALITIC, O PROVOCARE A VIITORULUI	25
2.1. Noțiuni generale, definiții, caracteristici și mecanisme, simptomatologii semnificative, perspectiva viitorului	25
2.2. Interpretări psihanalitice și repere orientative ale psihanalizei în interogatoriul judiciar	29
2.3. Mecanisme operaționale și terminologie în psihanaliză (cu aplicație pe terenul psihologiei judiciare)	49

Capitolul 3

TEHNICA POLIGRAF „LIE DETECTOR” - ÎNTRE POSIBILITĂȚI, LIMITE ȘI VULNERABILITATE	59
3.1. Constatarea stresului psihologic cu ajutorul poligrafului	59
3.2. Probleme juridice privind folosirea mijloacelor tehnice de detecție a stresului emoțional în ascultarea învinutului	87

Capitolul 4

CONTRIBUȚII APLICATIVE ÎN STUDIUL COMPORTAMENTULUI	
INFRAȚIONAL SIMULAT	117
4.1. Obiectivele cercetării. Ipoteze. Metode și instrumente de cercetare	117
4.2. Analiza cazuistică tipică genurilor de infracțiuni care fac obiectul cercetării	139
4.3. Anexe. Bibliografie	190
BIBLIOGRAFIE	221

Capitolul 1

INTEROGATORIUL JUDICIAR - ÎNTRE MANIPULARE ȘI COERCIȚIE

„...s-a dovedit faptul că tehnicile de interviu manipulative și coercitive pot avea consecințe negative, constând în mărturii false, subminarea încrederii publice în sistemul justiției penale, resentimente și ostilitate printre acuzați”...

International review of psychiatry, march 1994.

1.1. Interogatoriul: cercetări recente și concluzii, din „International Review of psychiatry, March, 1994?”

Din perspectiva practicienilor în materie este cunoscut faptul că începuturile utilizării tehnicii poligraf „lie detector” în criminalistica română și-a avut sorgintea în experiența americană.¹ Metodologia de testare și tactica abordării subiectului precum și aspectele procedural-juridice asimilate de specialiștii români s-a raportat predilect la consacrații Jonh Reid și Fred Inbau - *Truth and deception - The polygraph (lie detector) tehniqe*, the William and Willkinson Co. Baltimore, 1996.

¹ În 1976, locot. psih. Tudorel Butoi - expert criminalist, efectuează un stagiu de documentare informare în Iugoslavia (Rijeka, Splitz, Zagreb, Belgrad) unde pentru prima oară se familiarizează cu procedurile de testare poligraf implementate la indigo „din SUA de către reputatul specialist dr. Svonimir Roso; după exploatarea inițială a tehnicii japoneze (Keller polygraph, 3 canale puls, T.A. respirator și bioelectric) criminalistica română se dotează cu aparatură americana completă 5 canale - asistată pe calculator -Lafayette și Statesman- diplomat, beneficiind și de documentațiile în exploatare efectuate de ing. Vemer Miller - SUA; în 1994 psihologul criminalist Tudorel Butoi examinează în cauze reale (tâlhării și spargerii de seifuri) asistat și monitorizat de directorul pentru cercetări externe in tehnică poligraf dr. Gordon Barland F.B.I. -SUA. În urma acestei experiențe care marchează ieșirea în lume a „experților români”. Tudorel Butoi primește statutul de expert și membru asociat al A.R.A. - Asociația Americană a Experților Poligraf, ulterior și alți reputați specialiști români dr. Coman Adrian, dr. Voiculescu Toma, dr. Buș Ioan, dr. Țiru Gabriel se specializează în Israel, SUA, Austria etc.

Recent o serie de considerații și aprecieri referitoare la disfuncții de natură manipulatorie și coercitivă subliniate în „International Review of psychiatry, March, 1994” readuc în discuție elementele psihotactice elaborate demonstrate și validate de renumitul cuplu de profesioniști - Reid și Inbau (vezi „Interogatoriul și confesiunile” lucrare a aceluiași autori), parțial utilizate și în metodologia română - pre test - specifică detecției comportamentelor simulate și mai ales, episodice, mărturisirilor complete sau parțiale - post test-.

În fața acestor interesante comentarii, pentru autori, în orice caz o interesantă provocare, ne propunem ca după parcurgerea integrală a articolelor intitulate „interogatoriul: cercetări recente și concluzii”² și mai ales a prezentării „Manualului de contraspionaj și Anchetă al KUBARK-CIA-SUA”³ să revenim încă o dată asupra diferențelor proprii și anume de a insista asupra valențelor reductibile specifice **interogatoriului psihoanalitic** pe de o parte, iar pe de altă parte să revenim încă o dată asupra tehnicii poligraf în expresia ei clasică (fără psihobiocibernetizare și asistență fetiș a computerului) familiarizând o dată mai mult specialiștii preocupați nu atât de spectaculozitatea domeniului cât mai ales avertizați asupra posibilităților, limitelor și vulnerabilității sale.

În acest sens materialul la care ne referim subliniază următoarele:

INTERNATIONAL REVIEW OF PSYCHIATRY, MARCH 1994

Interogatoriul: cercetări recente și concluzii

Rezumat

Acest studiu elaborează câteva concluzii despre natura, metodele și consecințele interogatoriului. Progresele juridice recente din Anglia permit **îmbunătățirea protecției suspectilor** care sunt reținuți pentru interogatorii la secțiile de poliție, precum și a **procedurilor și tehnicilor de interogare**. S-a dovedit faptul că **tehnicele de interviu manipulative și coercitive pot avea consecințe negative. constând în mărturii false, subminarea încrederii publice în sistemul justiției penale, resentimente și ostilitate printre acuzați, tulburări cauzate de stresul posttraumatic și mărturii care nu sunt admise de către instanță**. Autorul sugerează că există un echilibru sensibil între **facilitățile pentru activitatea poliției în prevenirea și investigarea delictelor și întâmpinarea nevoilor și protecția drepturilor suspectilor și a martorilor**.

² Internațional Review of psychiatry, March 1994.

³ Ciprian Dudău, *Jurnalul Național - Jurnalul Magazin*, miercuri 3 martie 1999.

Introducere

Scopul acestei lucrări este acela de a îndrepta atenția către concluziile și problemele ridicate uneori în contextul interogatoriului judiciar (investigative interview). Acesta este conceptual folosit în Anglia pentru a descrie interviuarea de către poliție a suspectilor, martorilor, victimelor și reclamanților. Principalul **scop al interogatoriului judiciar** este de a **colecta informații și relatări faptice de la cei intervievați**. Scopul și natura interviului vor **depinde de cazul investigat, de circumstanțele sale, precum și de particularitățile celui investigat**. Unele interogatorii, care sunt cele referitoare la cazuri simple, implică numai descrieri directe ale evenimentelor, iar persoanei i se cere să facă o prezentare liberă a ceea ce a observat. Interogatoriile sunt mai extinse atunci când informația implică descrieri ale unor evenimente de anvergură și interacțiuni sociale. Aici, descrierea emoțiilor, gândurilor și intențiilor devin foarte importante.

Fără îndoială că interogatoriul este o parte foarte importantă a procesului investigativ. De obicei, principalul scop al interogării suspectilor este **obținerea unei confesiuni, care este apoi folosită ca probă a acuzării în instanță**. Chiar și atunci când probele erau insuficiente sau lipseau, o confesiune auto incriminatoare este suficientă pentru condamnare. Acest lucru s-a schimbat radical în UK ultimilor 10 ani, odată cu **recunoașterea de către magistrați al riscului unei false confesiuni** și eliminarea ei ca probă acolo unde s-a constatat o încălcare esențială a codului de procedură (Police Codes of Practice) Rezultatul a fost **preocuparea poliției pentru îmbunătățirea tehnicilor de interogatoriu odată cu formarea profesională a ofițerilor**.

Tendința generală în ceea ce privește **interogatoriul** în America în ultimii 50 de ani, în conformitate cu Leo (1992), **s-a mișcat din zona utilizării metodelor coercitive fizice către manipularea psihologică și inducerea în eroare**. Asemenea tehnici pot fi extrem de eficiente în distrugerea rezistenței suspectilor (Inbau, Reid). **Din nefericire, aceste tehnici nu rămân fără ecou, iar scopul acestei lucrări este de a atrage atenția asupra unor consecințe nedorite ale interogatoriului manipulativ - coercitiv recomandat în manualele de tactică a interogatoriului folosite de polițiști**.

Schimbarea fundamentală din modalitatea de aplicare a interogatoriului judiciar a **survenit din pricina numeroaselor erori judiciare**, urmare a **condamnării greșite a unor inculpați pe baza probei mărturiei**.

Respect pentru **Police and Criminal Evidence Act (PACE)** are implicații majore în modul în care interogatoriile poliției sunt realizate iar rezultatele acestora sunt folosite ca probă. Cele mai novatoare schimbări au întărit fidelitatea și corectitudinea interviurilor judiciare prin introducerea înregistrării lor pe bandă și folosirea „*adultilor potriviți*”, pentru protejarea indivizilor vulnerabili (minori, bolnavi psihic) în locul depozițiilor care să ducă pe căi greșite. **„Adultii potriviți” pot fi rude ale suspectului sau persoane independente precum asistenții sociali, psihologi, psihiatrii. Rolul lor este de a asigura corectitudinea interviului, de a sfătui suspectul, de a facilita comunicarea. Apărătorul suspectului nu poate deține rolul de „adult potrivit”.**

Până de curând, formarea polițiștilor englezi în domeniul obținerii informațiilor prin interviu a fost minimă, iar în anii '80 tehnicile de interogatoriu au fost influențate de cele americane.

WALKLEY (1987) a realizat primul manual englez pentru anchetatori. Lucrarea a urmat modelul de interviu dezvoltat de-a lungul mai multor ani de către Inbau și Reid. *promovând eliminarea rezistenței suspectilor prin șmecherii, inducere în eroare, amăgire și manipulare psihologică.* Cele două direcții principale recomandate de Inbau și Reid *implică exagerarea de către polițist a probelor pe care le deține împotriva suspectilor (pretind că dețin dovezi care fac legătura între suspect și crimă, chiar dacă nu au nici una) și nominalizând percepțiile nedorite asociate cu mărturisirea (minimalizarea gravității delictului, sugerând că a fost un accident sau că victima poartă cea mai mare parte a vinei).*

GUDJONSSON, comentează pe larg tehnicile recomandate de Inbau și Reid și sugerează că ele dau naștere unor probleme, **considerându-le lipsite de etică și periculoase.** De pildă Inbau și Reid depășesc limitele eticii când recomandă ca...*în cazul delictelor sexuale poate fi de ajutor ca anchetatorul să indice suspectului că va fi indulgent cu el dacă mărturisește...*

Într-adevăr, aceasta înseamnă că *polițiștii sunt încurajați să facă o mărturisire falsă lor înșile pentru a obține mărturia suspectilor.* Din acest motiv nu este surprinzător **că Inbau și Reid sunt împotriva înregistrării pe bandă a interogatoriului. Faptul că multe interogatorii nu sunt înregistrate pe bandă în SUA în mod coerent și comprehensiv, face imposibilă evaluarea exactă a ceea ce se întâmplă în cursul acestora.**

Studiul efectuat de către Irving, arată că mai multe dintre *tehnicele manipulative de interogatoriu recomandate de Inbau și Reid și care au fost utilizate de ofițerii englezi au scăzut ca frecvență după implementarea PACE* (Irving, McKenzie 1987). Spre deosebire de partea americană, *englezilor nu li se permite să mintă în mod deliberat suspectii în legătură cu forța probelor pe care le dețin împotriva lor și cazurile au fost respinse de instanță pe acest motiv.*

Într-o lucrare recentă, Wiliamson subliniază necesitatea formării ofițerilor de poliție în interogatoriul judiciar și **discutarea cadrului etic și principiilor** care stau la baza programului național de formare. După Wiliamson, cele trei principii ale programului de formare sunt:

- a) transformarea urmării penale tradiționale și accentuarea demersului de descoperire a adevărului;
- b) încurajarea ofițerilor de poliție pentru a aborda investigația cu deschidere mai degrabă decât să plece de la prezumția de vinovăție;
- c) încurajarea ofițerilor de poliție de a fi corecți în investigații.

Noul Ghid de interogare a suspectilor și victimelor în UK a fost dezvoltat de echipa Proiectului Național de Cercetare și Dezvoltare a Interogatoriului Judiciar sub patronajul Asociației Ofițerilor de Poliție/Conducerea Ministerului de Interne. Intenția este de a îmbunătăți practica interogatoriului. Abordarea recomandată este, în principiu, non-confrunțională. **accentul punându-se pe strângerea informațiilor și nu pe obținerea unei mărturii** (*obtaining confession per se*).

Modelul recomandat rezidă într-o serie de operații codificate sub denumirea de **PEACE**:

P - pregătire și planificare (proceduri premergătoare interogatoriului);

E - angajarea și explicarea (la începutul interogatoriului se încearcă o stabilire a raportului și asigurarea unei schițe a motivelor interogatoriului);

A - contabilizarea (stadiul în care a ajuns declarația - amintirea - recollection - interogativului și modul de abordare;

C - closure (interogativului i se dă posibilitatea de a pune întrebări, interogativul se încheie treptat și nu abrupt, interogativul este informat în legătură cu ceea ce se va întâmpla, la următoarea ședință);

E - evaluare după fiecare interogatoriu, informația obținută este corelată cu contextual spetei și cu aspectul legal).

Respect pentru următoarele principii fundamentale cu privire la planificarea interogatoriului sunt recomandate:

1. Înțelegerea **scopului** interogatoriului;
2. **Schițarea obiectivelor** interogatoriului;
3. **Recunoașterea și înțelegerea aspectelor legale ale probei (intenția și acțiunea);**
4. **Analiza probei** care este deja la îndemână;
5. **Evaluarea necesității unei probe și de unde poate fi obținută;**
6. **Înțelegerea PACE și a Codului de Procedură**
7. **Abordarea flexibilă a interogatoriului.**

Este clară sublinierea unei pregătiri corespunzătoare înainte de interogatoriu și a corectitudinii și integrității profesionale în timpul acestuia. Cele 2 abordări descrise în ghid sunt corespunzătoare *abordării cognitive și convorbirii direcționate* (Conversation Management). Abordare formală se bazează pe tehnicile cognitive a lui Geiselman și Fisher (1989), care au fost dezvoltat într-un mod original pentru a intensifica funcția mnezică a martorilor printr-o interferență minimă c interviuatorul. Fisher a argumentat recent că *interviul cognitiv poate fi utilizat în cazul suspectilor cooperanți. De pildă „...odată ce suspectul mărturisește o crimă, interviul cognitiv poate fi folosit pentru a solicita detalii și pentru a face legături cu alte persoane”.*

Nu există nici un motiv ca abordarea cognitivă să nu poate fi aplicată martorilor, ca și suspectilor asigurându-se cooperarea deplină a acestora. *Avantajul abordării cognitive este că reduce interferența anchetatorului și se obțin informații de mare acuratețe.* Problemele apar în cazul aplicării acestei tehnici atunci când *suspecții nu sunt cooperanți, exercitându-se dreptul la tăcere; manifestă refuzuri repetate de a face declarații.*

Abordarea prin conversația direcționată, care este științific, mai puțin impresionantă decât cea cognitivă este focalizată pe anchetator subdivizând abordarea liberă a interviuatului de la începutul anchetei în părți distincte pentru un interogatoriu în profunzime. Anchetatorul hotărăște care parte a relatării vrea să fie dezvoltată și urmărește relatarea liberă prin întrebări specifice, nesugestibile. Întrebările deschise sunt folosite atunci când se dorește o mai mare profunzime a răspunsului.

Din nefericire, recomandările nu sunt suficiente pentru a-i sfătui pe ofițerii de poliție cum să procedeze în cazul suspectilor dificili, bolnavi psihic, furioși sau necooperanți.

Surse de eroare în cadrul interogatoriului

Una dintre preocupările de bază ale poliției implică descoperirea crimelor. Deseori, ofițerii au nevoie de persuasiune în metodele de interogatoriu pentru a obține o relatare completă, a evenimentelor. Măsura în care le e permis să uzeze de presiune psihologică și de manipulare variază de la o țară la alta. La aceasta se adaugă faptul că judecătorii nu sunt constanți în considerațiile despre ceea ce este corect, fidel, opresiv.

Autorul argumentează că, cu cât tensiunea din timpul interogatoriului este mai mare pentru interviuat, cu atât mai mari sunt consecințele neplăcute ale acestuia. Prin înregistrarea pe bandă a tuturor interogatoriilor există riscul ca suspectii să fie tot mai mult presați în afara interviului formal stabilit în mașinile poliției, în arest).

Sunt mai multe moduri în care un interogatoriu poate implica erori. Aceasta se poate întâmpla atunci când:

1. **Relatarea obținută este incompletă sau falsă.**
2. Când circumstanțele și natura interogatoriului sunt astfel încât declarația obținută să fie: considerată **inadmisibilă** de către instanță.
3. Când **o serie de erori judiciare subminează încrederea publică în sistemul justiției penale.**
4. Când **oamenii reacționează la interogatoriu cu ostilitate și furie din cauza credinței că au fost manipulați, înșelați sau presați să dea o declarație care a fost obținută prin mijloace necinstite.**
5. Când **anchetatorul eșuează în obținerea unei declarații de la interogați care se simt presați de poliție și refuză să coopereze.**
6. Când **interogatul suferă tulburări de stres post traumatic, ca rezultat al interogatoriului.**

Fiecare dintre aceste 6 situații sunt surse ale unor reacții adverse ale interogatoriului judiciar realizat impropriu sau incorect.

Probe invalide și vulnerabilitatea psihologică

Când oamenii sunt intervievați în scopuri judiciare este important ca

Responsabilitatea obținută să fie **relevantă, completă și fidelă**. Poliția trebuie să se concentreze asupra subiectelor care au relevanță în speța respectivă. Relatarea obținută trebuie să fie cât mai completă astfel încât poliția și instanța să intre în posesia tuturor faptelor și informațiilor relevante. În sfârșit, *informația asigurată de suspect, martor, victimă sau reclamant trebuie obținută în așa fel încât să se poată constitui ca probă în instanță*.

Fidelitatea și credibilitatea probelor sunt determinate de un mare număr de factori ce pot fi clasificați în două grupe (Undeutsch, 1982) raportate la:

- a) **factori motivaționali;**
- b) **factori de vulnerabilitate.**

Factorii motivaționali se referă la **refuzul subiectului de a spune adevărul**, în timp ce *factorii de vulnerabilitate* **se referă la caracteristicile inerente ale persoanei care pot, în anumite împrejurări să facă relatarea sa nedemnă de crezare**.

Mulți suspecți, uneori chiar martorii sunt șovăitori în dezvăluirea adevărului atunci când sunt intervievați de poliție (Gudjonsson, 1992). Anchetatorii își pot da seama că nu spun adevărul supunându-l la presiuni pentru a obține relatări veridice. *În mod obișnuit, polițiștii îi confruntă pe subiecți cu propriile minciuni. Problemele apar adesea atunci când suspiciunile că interogatul nu spune adevărul sunt nefondate, iar poliția presează subiectul pentru a fi de acord cu o relatare care nu concordă cu realitatea*.

Există o serie de factori de vulnerabilitate ce pot face ca relatarea unei persoane din timpul interogatoriului să fie nerelevantă. Gudjansson îi clasifică în 3 grupe.

În primul rând, acei interogați care suferă de tulburări psihice în momentul interogatoriului. Cei care suferă de o stare psihică anormală în timpul privării de libertate și a interogatoriului, precum și anxietatea severă, reacții fobice la detenție, reacții specifice privării de drog, care pot deteriora abilitatea persoanei de a face față satisfăcător la interogatoriu. În al treilea rând, caracteristici ale personalității ca sugestibilitatea sau conformismul, pot face ca interogatoriile să fie susceptibile de a colecta informații incorecte atunci când li se pun întrebări relevante, în condiții de tensiune ori manipulare.

Informațiile despre caracteristicile și vulnerabilitatea indivizilor reținuți pentru interogatoriu sunt sărace. Un studiu recent s-a efectuat

pentru evaluarea psihologică a 164 de suspecți reținuți pentru interogatoriu la 2 secții de poliție din S-E Angliei. Variabilele includeau starea mentală, procesele intelectuale, deprinderea de citire, anxietatea, sugestibilitatea și înțelegerea drepturilor legale pe care le au.

S-a constatat în primul rând că media IQ în eșantion era numai de 82 (între 61 și 131). Aceasta poate și din cauza circumstanțelor în care s-a efectuat evaluarea (secția unde urmau să fie interogați) chiar dacă starea psihică nu părea să aibă legătură semnificativă cu scorul IQ. Aceasta sugerează că, de obicei, poliția interoghează indivizi cu inteligență scăzută.

În al doilea rând, că limitele intelectuale ale multor deținuți nu erau imediat evidențiate de interviu. Mulți păreau capabili să-și ascundă deficitul intelectual și problemele psihice care n-au ieșit la iveală decât prin testări psihologice și interviu clinic. În al treilea rând, poliția a fost în stare să identifice toate problemele psihice ale arestaților și să le asigure protecția legală, deși au avut dificultăți în identificarea celor care sufereau de incapacitatea de învățare (slabă sau la limită), ca și pe cei pe care cercetătorii i-au diagnosticat drept depresivi. În al patrulea rând, chiar dacă numai o mică parte dintre subiecți (7%) suferă de boli psihice, mulți dintre ei manifestau o stare de anxietate severă. Inbau, Reid și Buckley susțin că cei mai mulți infractori își neagă cu consecvență vina și pretind că nu ar fi mărturisit-o dacă nu ar fi fost forțați fizic sau nu li s-ar fi indus confesiunea prin promisiuni de tratament preferențial în timpul procesului. Retragerea declarației anterioare este obișnuită, dar ceea ce este interesant este faptul că Inbau și colegii săi nu iau în considerare posibilitatea ca suspecții să fi comis delict pe care nu le-au comis. Mai mult decât atât, sugerează că *„nici unul dintre acești pași nu este în măsură să determine o persoană nevinovată să recunoască ceva ce nu a comis, iar toate aceste metode sunt atât de legale, cât și justificate din punct de vedere moral”*. Este o demonstrație a faptului că tipurile de tehnici recomandate de către acești autori dau uneori rezultate în cazul unei mărturii false, chiar și atunci când nu se știe exact cum au decurs lucrurile (Gudjonsson).

Mărturiile false sunt determinate adesea de o multitudine de factori și implică un proces social complicat (Gudjonsson). În plus sunt trei tipuri distincte de mărturii false (Kassin, **Wrightsmann**, 1985) care tind să fie asociate cu factorii de vulnerabilitate. Ceea ce este evident, constă în faptul că acele caracteristici